

EURÓPA POLITIKATÖRTÉNETE A XV. SZ. VÉGÉTŐL A XVII. SZ. KÖZEPÉIG

1. Alapvető problémák:

a) Európa fő konfliktusa a **Habsburg-kérdés** körül forog

- túl **nagy birodalom**: a spanyol trón megszerzése mellett a német-római császári cím is a kezükben, ezt sem a franciák, sem a német tartományok nem nézik jó szemmel,
- a **reformáció** konfliktusi csak bonyolítja a helyzetet.

b) Másik fő kérdés a **török kérdés** volt: Magyarország részleges török megszállása után a pogány már Bécset, Itáliát és Spanyolországot közvetlenül fenyegeti

2. V. Károly birodalma

a) A Habsburgok felemelkedése

- **Rudolf** (1273-1291) - gyengesége miatt választják német királynak
- **III. Frigyes** a hatalom alapjának megteremtője
- „*te csak házasodj, boldog Ausztria*”: Burgundia, Németalföld, Spanyolország megszerzése

b) V. Károly (1519-1556)

- „**Birodalmában soha nem nyugodott le a nap**”: osztrák családi birtokok, Németalföld, a Német-római császárság, Spanyolország, Szicília, Nápoly, a gyarmatok ura
- látszólag óriási hatalom, de **központosításra alkalmatlan**
- nem egységesít, **saját utat** hagy a **tartományoknak**
- állandó háborúk, **folyamatos konfliktus a franciákkal**
 - 1525. **paviai csata**: Habsburg hegemonia, a francia király fogságban
 - 1526. **cognac-i liga** Habsburg-ellenes, francia vezetéssel (Mohács!)
 - 1527. **Sacci di Roma** (V. Károly zsoldosai kirabolják Rómát)
 - 1529. **cambrai-i béke**: Franciaország lemondott itáliai igényeiről

- 1540-es évek újabb francia háborúk, vallási megosztottság egyre erősebb, birodalom keleti felét török fenyegeti ⇒ **1555-ben lemond - birodalmát kettéosztja:**
 - ① **német-római császári** cím, osztrák tartományok, Csehország, Magyarország: **öccse, Ferdinánd** (hozzálát az etnikailag, nyelvileg tarka birodalom megszervezéséhez, ám rendi ellenállásba ütközik)
 - ② **Spanyolország**, itáliai birtokok, Németalföld, gyarmatok - **fia, Fülöp**
- reformáció rendezése: **ausburgi vallásbéke** (1555.)

3. A spanyol abszolutizmus II. Fülöp (1556-1598) idején

Spanyolország Európa **1. számú nagyhatalma**, cél az egység fenntartása

a) Gazdaság

- a gyarmatosításból **nagy mennyiségű nemesfém áramlik be, de:**

- **nincs iparfejlesztés,**
- a pénz **háborúkra**, a birodalom megteremtésére megy el, **luxust**, pazarlást szolgál
- **nem lesz belső tőkefelhalmozás sem**, mivel a merinót (a spanyol gyapjút) külföldön dolgozzák fel, a búzát külföldről hozzák, a **kereskedőrétegeket** (zsidók, moriszkók) **kiüldözik**

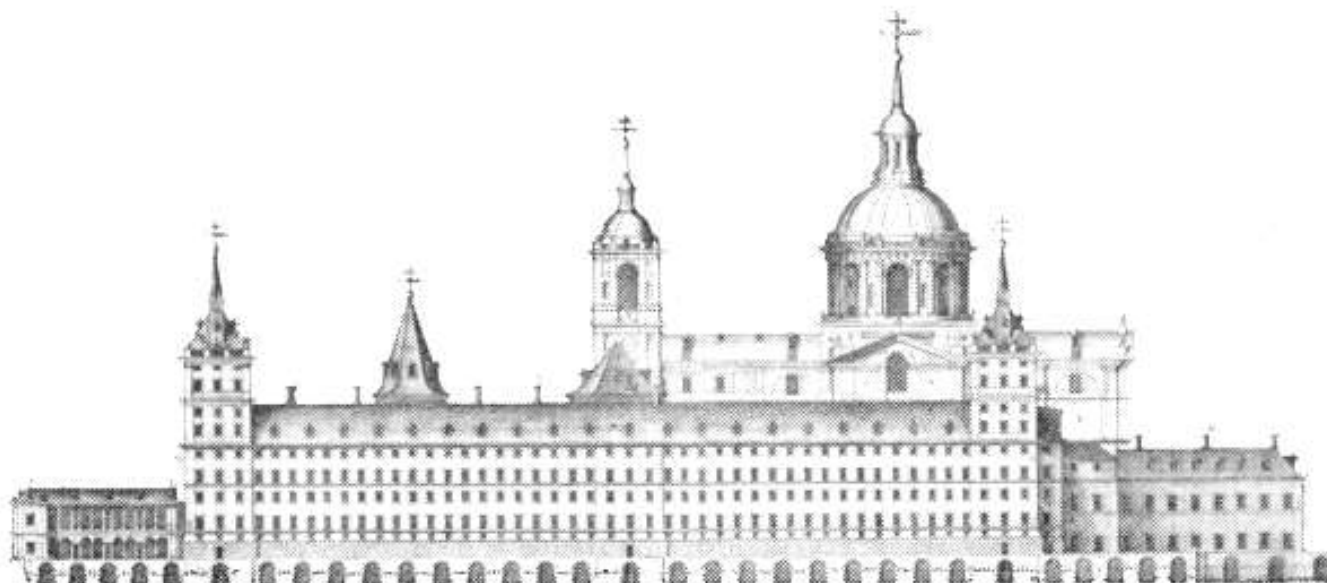

- juhtenyésztés állami támogatása ⇒ földművelés visszaszorulása ⇒ éhínség
- monopóliumok és **központi szabályozás** bevezetése
- egyenetlen és nagymértékű adóztatás, többszöri **államcsőd** bejelentése
- **XVII. század: gazdasági hanyatlás**

b) Belpolitika:

- a **rendi gyűlésnek (cortez) nincs szerepe**, helyette területekre és ügyekre szakosodott tanácsokkal kormányzott (**szakapparátus**)
- az **Államtanács** a koordináló - Fülöp minden ügyről tud, állandóan dolgozik
- a király jelenlétének hiányában **családi helytartók a tartományok élén**
- **vallási megszállottság:**
 - komor spanyol udvari **etikett**
 - **katolicizmus** védelme - **inkvizíció** intézménye közvetlenül a király alá tartozik - besúgók, nyilvános megégetések (**autodafé**)
 - **mórok, moriszkók, zsidók** üldözése

- új főváros: **Madrid** (az ország közepén, kietlen fennsíkon)
- **Escorial** palota felépítése

- utódok uralkodása idején **spanyol etikett** elterjed Európa szerte
- jellemző a **pompakedvelés**, a **főúri családok vetélkedése**, hivatalnokrendszer híján **kegyencuralom**
- a katolikus egyház uralma marad töretlen csak

c) **Külpolitika:**

- óriási flotta: 1571., **Lepanto** - Velencével szövetségben **legyőzik a törököket (Don Juan de Austria)**
- **1588.** angol hajóhaddal szemben, főképp egy tengeri vihar hatására a **Spanyol Armada** pusztulása - **hegemónia elvesztése**
- **békekötés a franciákkal**, csak diplomáciai csatározások
- 1580. **Portugália megszerzése**

4. A németalföldi szabadságharc

a) **Gazdasági és társadalmi helyzet**

- első „**modern agrárgazdaság**”:
 - **intenzív állattenyésztés** (istállókban, takarmányozás),
 - **specializálódás** (tejtermékek)
 - tengertől elhódított területeken **zöldség- és virágkertészet**
 - ipari növények termesztése, gépesítés (cséplőgép 1636.)
- fejlett **textilipar**, fémipar, halászat, hajóépítés

- spanyol tartomány, de **az ide áramló kincs itt tőkévé válik**, kollektív munka, szakértelem hagyománya
- **bérmunkások** foglalkoztatása
- **laza függésben élő társadalom**, erős középréteg, a tartományok széleskörű rendi önkormányzattal rendelkeznek (Habsburg Miksa szentesítette szabadságlevél)
- **reformáció kálvini irányzata** hamar elterjed az erős polgársággal és rendiséggel rendelkező területen

b) A szabadságharc kirobbanásának okai

- **céhes posztóipar válsága**
- élelmiszerek árának gyors emelkedése
- **protestantizmus betiltása**, inkvizíció
- **tartományi önkormányzat felszámolása**, helyette a **helytartó** áll az élen, **zsoldos hadsereg** jelenléte biztosítja uralmát
- **alkabala** kivetése: ingó és ingatlan németalföldi vagyona 5-10% adó

c) A felkelés eseményei (1566-1609)

- 1566. **nemesi küldöttség** a helytartónál, **elutasítás** - heves protestáns **népmozgalom**
- 1567. **Alba herceg kinevezése helytartónak - terror**, hadsereg uralma, **kivégzések** (1568. Egmont gróf és Hoorn admirális - a békés út híveinek halála), Orániai Vilmos elmenekül
- 1572. **általános lázadás** - tengeri, erdei népmozgalom, **Orániai Vilmos** zsoldosokkal visszatér (helytartónak választják), a városok polgársága fegyvert fog
- 1575. **Holland és Zeeland függetlennek** nyilvánítja magát
- 1576. **déli katolikus tartományok is lázadnak: németalföldi szövetség** a **genti egyezmény** alapján, de **hamarosan** a radikalizálódás és az éles vallási ellentét miatt **kilépnek, kiegyeznek a spanyolokkal**
- 1579. **utrechti unió** – az **északi protestáns tartományok** különállásának kimondása (a **délieket az arras-i unió** fogja össze)
- 1581. Az északi államok kinyilvánítják függetlenségüket Spanyolországtól, Anglia és Franciaország segíti őket
- **1609. elismerik a spanyolok Hollandia függetlenségét**, az **első holland király Orániai Vilmos** lett.
- **Belgiumban** (déli tartományok) 1585-re **helyreállt a spanyol uralom.**

5. A francia abszolutizmus

- **Általános jellemző:** a kapitalizmus térhódítása lassúbb és gyengébb, mint Angliában
- a **paraszság** adózik, általában jobbágyi állapotúak, nem űzhetők el egyszerűen, a királyi hatalom védi őket ⇒ **szabad munkaerő kevesebb**
- a selyem- és posztószövő manufaktúrák **luxuscikket** gyártanak inkább, nincs akkora bevételük, mint a tömegcikkekből az angoloknak
- a francia **nemesség nem kapcsolódik be az árutermelésbe** (oka: biztos bevétele van a földjéből)
- **állami hivatalok megvásárlásába** fektetik a vagyont - **szakképzett réteg** kialakulása
- az **állami adók bérlése** még fontos vállalkozás
- a **reformáció széttagoaltságot** eredményez
- **királyi hatalom kulcspozíciója**

A Valois-dinasztia

jogot

I. Ferenc (1515-47)

- **Habsburg hatalom elleni küzdelem**, még a törökkel is szövetkezik
- Központi parlament szerepének csökkenése, de a **tartományi parlament** intézménye jelentős
- **Művészetpártolás** (Leonardo, Cellini)
- 1516. **Bolognai konkordátumban** elnyeri az investitúra

II. Henrik (1547-59)

- **királyi tanács** a központi kormány szerv
- funkcionárisan tagolt:
 - Titkos Tanács: államirányítási funkció
 - Magántanács: bírói funkció
 - Igazságszolgáltatási Nagytanács
- **adóbérlők** szedik be az állami terheket
- **művészetpártolás**

IX. Károly (1560-74)

- helyette régensként **anyja, Medici Katalin** kormányoz
- **vallásháború:** hugenotta (francia reformátusok) – katolikus harcok
- a **Bourbon-család** áll a **hugenották** élére, a **Guise-k** a katolikus párt élén
- ismert epizód: **Szent Bertalan-éj: 1572.** augusztus 23-ról augusztus 24-re virradó éjszakán a békülési cézzattal a **Párizsba** gyűlt **hugenották** nagy részét a király beleegyezésével lemészárolták.

III. Henrik (1574-89)

- lengyel királlyá is megválasztják, de hazajön és elfoglalja a francia trónt
- a **három Henrik háborúja** a trónért: **Valois** Henrik, a király, **Navarrai** Henrik - protestánsok, **Guise** Henrik – katolikusok jelöltje)

A Bourbon-uralom kezdetei

IV. (Navarrai, Bourbon-család) Henrik (1589-1610)

- kálvinista hitű, de a többségi katolikusok kedvéért katolizál „**Párizs megér egy misét!**”
- 1598. **nantes-i ediktum:** vallásbéke, protestánsoknak vallásgyakorlási jog
- örökletes hivatalok kiadása (**taláros nemesség**)
- főminisztere, **Sully** rendbe hozza az államháztartást, merkantilizmus, városok erősítése, kereskedelem fejlesztése
- **Kanada** gyarmatosítása

XIII. Lajos (1610-1643)

- jól működő **hivatali** apparátus
- **intendánsok** rendszere - a királyi akarat képviselői vidéken
- **1614 után nem hívják többé össze a rendi gyűlést**
- **Richelieu bíboros** főminiszter a tényleges irányító - **protestánsok elleni harc**, rendi ellenállás letörése
- **aktív külpolitika: természetes határok** elérésének elve - a Pireneusok és a Rajna elérése a cél, az osztrák Habsburgok a fő ellenfelei
- **janzenizmus** megjelenése (katolikus megújulási irányzat, Port Royal kolostor a központja, a francia akadémia itt alakul majd meg)

6. Poroszország kialakulása

- az ország születése a **német lovagrendhez** kötődik
 - a rend a **III. kereszties hadjáratban**, 1190-ben alakult
 - a XIII. században **II. András letelepítési kísérlete** kudarcot vallott
 - Erdélyből kiűzve lengyel területen telepedtek le, a **grünwaldi csata** (1410) után innét is kiszorulnak
 - 1525-ben szekularizálják a rendet, **porosz hercegség** lesz belőle (nagy mestere a **Hohenzollern-dinasztiából** kerül ki)
 - 1618-ban a német lovagrend területe egyesül a **brandenburgi választófejedelemség** területével
- 1640-1688. **I. Frigyes Vilmos választófejedelem**: az ország megerősödése
 - első **manufaktúrák** létrehozása,
 - erős központosítás, **abszolutizmus**
 - **katoná állam** megteremtése:
 - ⇒ a kormányzervek vezetői **katonai biztosokból** kerültek ki,
 - ⇒ erős, **fegyelmezett katonaság** (paraszti tömeg és nemesi vezetés),
 - ⇒ folyamatos **terjeszkedési politika**
 - vallási **tolerancia**
- **III. Frigyes** (1688-1717) **királyi korona** megszerzése (1701), Poroszország első királya (a **Hohenzollern család uralkodott a trónon**)

7. Skandinávia

- **kalmari unió** perszonaluniók sorozata volt (1397-1524), melyek Dániát, Norvégiát és Svédországot egy uralkodó alatt egyesítették.
- 1524. a **kalmari unió felbomlása**: Norvégia dán kézen maradt, Finnország a svédekkel egyesült
- reformáció **lutheri irányzatának** terjedése

Svédország

- **országgyűlés soraiban helyet kapnak a parasztok is** (adó meg szavazás)
- fejlődését **fémkészleteinek** köszönhetette
- jól működő államapparátus (belső vámok eltörlése, szabad mozgástér a vállalkozóknak)
- **II. Gusztáv Adolf** (1611-32) kitűnő hadvezér, **hadseregreform**: szabad parasztok közül toborzott nemzeti hadsereg, jó kiképzés, tüzérség modern felszerelése
- Utóda, **Krisztina királynő** a tudományoknak él, uralkodása végén katolizál

Dánia

- **IV. Keresztély** (1588-1648) a legjelentősebb uralkodó
- jó hadvezér, **abszolutizmus** bevezetése

8. A 30 éves háború (1618-1648)

- az első nagyobb európai háború
- **vallási célokért** kezdődött és folyt a harc (1608. Protestáns Unió, 1609. Katolikus Liga között),
- kifejeződött benne a **Habsburgok iránti ellenszenv** is

a) **I. szakasz:** 1618. **cseh felkeléssel** kezdődik, Prágában a huszita cseh nemesség a császári biztosokra támad (uralkodójuk a katolikus I. Mátyás) vallásháború, 1620. **fehérhegyi** vereség, cseh nemesség kiirtása, birtokaik felosztása, **Csehország örökös tartomány** lett, kötelező lesz a német nyelv

b) **II. szakasz:** 1625-1629. **dán háború** (szászokkal a Habsburgok ellen) **zsoldoshadseregek bevetése**, Albrecht **Wallenstein** győztes előretörése a Habsburgok oldalán
⇒ Lübeck: békekötés, a dán király kötelezte magát, hogy nem avatkozik a német ügyekbe

c) **III. szakasz:** 1630-1635. **svéd háború**

Wallenstein elbocsátása (a választófejedelmek érik el, mivel a császár túl hatalmas kezd lenni), **II. Gusztáv Adolf**, svéd király (Észak oroszánja) áll a protestáns szövetség élére, előretörnek - visszahívják a végveszélyben Wallensteint, aki 1632-ben vereséget szenved **Lützennél**, de a csatában meghal a svéd király is. 1634-ben megölik Wallensteint is, de megbomlik a protestáns egység – újabb fegyverszünetet kötnek

d) **IV. szakasz:** 1635-1648. **francia** (svéd) háború

Richelieu beavatkozik, a vallási érdek teljesen elmosódik: katolikus. francia és protestáns svéd a Habsburg-hatalom ellen, győzelmek, a Habsburgok kimerülőben voltak, de még mindig erősek maradtak ⇒ béke

1648. vesztfáliai béke:

- **augzburgi vallásbéke** visszaállítása
- **Németország széttagoztságát** szentesíti
- **Svájc és Hollandia** függetlenségének elismerése
- **Svédország** megkapja Elő-Pomerániát, Wismar, Stettint (folyótorkolatok), a brémai hercegséget (ezzel a birodalmi rendek sorába lép)
- **Franciaország** megkapja Elzászt, Tour, Metz és Verdun püspökségeket

9. Lengyelország

a) XV-XVI. század: területi gyarapodás

- 1466. Balti-tenger kikötőinek megszerzése
- 1569. lengyel és litván állam egyesülése (lublini unió)

b) A rendi fejlődés alapja: az Articuli Henriciani

1572-ben meghal **Zsigmond Ágost** ⇒ **kihal a Jagelló-ház férfiága** ⇒ szabad királyválasztás: **Valois Henrik** kerül ki győztesen ⇒ miután a francia trónra is hazahívják, 1574-ben kiadja az Articuli Henriciani-t:

- **rendi hatalomátvétel** - rendi gyűlés (**szejm**) jóváhagyása nélkül a király nem dönthet. A királynak szenátust kell kineveznie maga mellé, és a tanácsait köteles követni.
- adót és háborút csak a rendek beleegyezésével szedhet, indíthat,
- **szabad királyválasztás** (szétzilálja az államot): egyetlen nemesi vétó is elég a nemleges döntéshez (**liberum vétó**)- lehetetlenné válik az állam működése
- A lengyel király nem hagyhatja el Lengyelországot.
- **vallásszabadság**, reformáció terjedése (városok: lutheránus, nemesség: református, ellenreformáció megjelenése)

c) Rendi monarchiából rendi anarchia

- 1576-1586. **Báthory István**: a lengyelek nagy királyukként tisztelik ⇒ rövid időre sikerült a **központosítás**, megerősítette az országot ⇒ **orosz ellenes** külpolitika: legyőzi IV. Ivánt, elfoglalja Szmolenszket
- XVII. század - **területvesztések** a török birodalom., Oroszország, Svédország ellenében, ezek közül a legérzékenyebb a kozákok kezén lévő **ukrajnai terület 1654-**ben végleges elszakadása Lengyelországtól és Oroszországhoz való csatlakozása **Bogdan Hmelnickij** vezetésével
- **Sobieski III. János** (1674-96) jelentős sikereket ér el a török elleni harcokban (Bécs ostroma, hazánk felszabadítása)

10. Oroszország

IV. (Rettegett) Iván (1547- 1584)

- először viseli a **cár** nevet

a) újjászervezett közigazgatás

- kiválasztottak **dumája** (tanácskozó testülete): **reformok** kidolgozása,
- 1550. Törvénykönyv kibocsátása, a **központosított hatalom** megerősítése
- központosított **hadsereg**
 - ⇒ **sztrelecek** (lövészek): a cár puskás testőrsége,
 - ⇒ a bojárok magánhadserege a cárt is köteles volt szolgálni)
- **bojárok elleni fellépés:**
 - ⇒ **földek elvétele a belső területeken (opricsnyina)**
 - ⇒ szétosztotta a szolgáló nemesek (**pomescsikok**) között, ez a birtok a **pomesztye** (így biztosítja a hűségüket)
 - ⇒ **bojárok kitelepítése a külső területekre (zemscsina)**
 - ⇒ megszüntette az örökletes nemesi földtulajdont, az önkormányzatokat
- kerületek élére **központi hivatalnokot** állít
- kíméletlen **terror**, kivégzések
- a bevételek közvetlenül a kincstárba kerülnek
- a parasztok (**muzsikok**) **szabad költözködésének akadályozása**

b) Külpolitika: terjeszkedési igény

- külső harcok: kazanyi **tatórok** ellen,
- a mongoloktól **Szibéria** megszerzése,
- **sikertelen harc a balti-tengeri, fekete-tengeri kijáratokért**
- a harcokban létrejön a **kozákság**: a **Don** térségébe beköltöző **orosz, ukrán** lakosság, amely **katonai szervezetben** él, élén a **hetman/atamán** áll, a **határőri feladatok ellátása** fejében függetlenséget élveznek
- a harcok során **soknemzetiségű orszaggá** lesz

Harcok a trónért

- IV. Iván halála után **gyengeelméjű fia, Fjodor** lesz a cár, majd kihal az ősi Rurik-dinasztia (Iván kisebbik fiát, **Dimitrijt** Borisz Godunov megöleti)
- a kirobbanó harcokat a **lengyelek többször is igyekeznek kihasználni**
- 1598-1605. **Borisz Godunov** uralma; **ál-örökösök (ál-Dimitrijek)** betörése lengyel segítséggel
- 1606. **Iván Bolotnyikov**-féle felkelés
- 1610-12. népfelkelés - lengyel betörés
- 1613. **Romanov-dinasztia** kerül a trónra, megtörténik az **állam újjászervezése**, egészen 1917-ig ők maradnak hatalmon